

ETIKA A SOUČASNÁ SPOLEČNOST
– SVOBODA, ODPOVĚDNOST, SOLIDARITA

Etika – konštanta vyučovacieho predmetu etická výchova

Dáša VARGOVÁ

Abstrakt: Príspevok predstavuje kritický pohľad na koncepciu vyučovacieho predmetu etická výchova v Slovenskej republike. Cieľom štúdie je analýza tohto predmetu z pohľadu súčasných kurikulárnych zmien, komparácia koncepčných prístupov realizácie etickej výchovy v Slovenskej a Českej republike, zdôraznenie filozoficko-etického charakteru etickej výchovy, štruktúra a obsahové zameranie pregraduálnej prípravy budúcich učiteľov etickej výchovy.

Kľúčové slova: etická výchova, Slovenská republika, kurikulum, Česká republika, komparácia, analýza.

„Dve veci naplňajú myseľ vždy novou a rastúcou úctou, čím častejšie a stálejšie sa nimi premýšľanie zaoberá: hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne.“

Immanuel Kant

Mravný zákon je starý ako ľudská spoločnosť. Predstavuje prazákon, ktorý je v svojej podstate večný a nezničiteľný. Vývoj ľudskej spoločnosti je sprevádzaný neustálymi sociálno-politickými zmenami, v dôsledku ktorých sa menia hodnoty a ich hierarchia. Človek sa v nich čoraz zložitejšie orientuje a ťažšie rozhoduje. Spôsobom, ako sa správa, ako sa rozhoduje a nesie zodpovednosť za svoje rozhodnutia, sa stáva súčasťou sveta. Z uvedeného vyplýva, že problematika morálneho konania človeka a mravnej výchovy je permanentne aktuálna.

Akú úlohu v mravnej výchove zohráva škola? Aké ciele má plniť hodnotovo-mravná výchova? Aký má byť obsah výchovy k hodnotám a hodnotiacim úsudkom? Aké prostriedky k dosiahnutiu cieľov sú optimálne?

Etická výchova je výchovný predmet, ktorý má na Slovensku svoju históriu. Vznik výchovného projektu stručne opísal L. Lencz ešte v roku 1993 v *Pedagogike etickej výchovy (výchova k prosociálnosti)*: „Ludia, ktorí boli pri zrode projektu ETICKÁ VÝCHOVA, mali to výnimočné šťastie, že vďaka vhodnému zloženiu tímu a za pomoci priateľov v zahraničí od začiatku mohli spájať skúsenosti vynikajúcich praktikov s erudíciou odborníkov a nadviazať na jeden z najslubnejších smerov vývinovej a sociálnej psychológie, na výskum prosociálnosti. Bádateľia, ktorí sú nositeľmi tohto trendu, sa navzájom poznajú a spolupracujú, a napriek názorovej rôznorodosti tvoria akési medzinárodné spoločenstvo. Umožnili nám nazrieť do tvorivej dielne ‚veľkej vedy‘, dali nám k dispozícii svoje výsledky. Takto sme mohli za niekoľko mesiacov, s minimálnym množstvom tápania a blúdenia, najkratšou cestou vyštartovať k cieľu“ (Lencz 1993: 5).

Po roku 1989 sa postupne, ale dostatočne razantným spôsobom zaviedol predmet etická výchova do výchovno-vzdelávacieho systému. Najskôr, od šk. r. 1990/1991 experimentálne na vybraných školách, neskôr, od šk. r. 1991/1992 ako nepovinný predmet a od šk. r. 1993/1994 ako predmet povinne voliteľný v alternácii s náboženskou výchovou – na 2. stupni základných škôl (1hodina týždenne v 5.–7. ročníku, 0,5 hodiny týždenne v 8.–9. ročníku) a 3. stupni stredných škôl a gymnázií (1 hodina týždenne v 1.–2. ročníku). V júli 2004 si vtedajší minister školstva M. Fronc (KDH) vymenil ratifikačné listiny k zmluve medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní s apoštolským nunciom H. J. Novackým, čím zmluva nadobudla platnosť. Ratifikáciu predchádzalo zavedenie povinne voliteľného predmetu náboženská výchova v alternatíve s etickou výchovou od školského roku 2004/2005 už aj na 1. stupeň základnej školy (1 hodina týždenne v 1.–4. ročníku). Je zrejmé, že išlo o politické rozhodnutie. Odborno-pedagogické a personálne otázky sa riešili následne. Svedčí o tom fakt, že pre otvorenie predmetu náboženská výchova

od 1. ročníka boli pripravené pre učiteľov náboženskej výchovy učebné texty a pre žiakov pracovné zošity, ale pre predmet etická výchova dodnes neexistujú učebnice ani pracovné zošity pre žiakov. To isté platí aj v oblasti kádrového zabezpečenia týchto predmetov. Čiastočne tento deficit supľujú metodické centrá vydávaním metodických príručiek pre učiteľov etickej výchovy, organizovaním programov kontinuálneho vzdelávania (špecializačno-kvalifikačných a špecializačno-inovačných) pre učiteľov rozširujúcich si aprobáciu o predmet etická výchova. Aj pedagogické a teologické fakulty pripravujú budúcich učiteľov etickej výchovy vybavených odbornou-pedagogickými a didaktickými kompetenciami. Pravda je, že študijné programy učiteľstva etickej výchovy sú na rôznych fakultách odlišné.

K prioritám predmetu etická výchova patrí výchova k mravným hodnotám, k poznaniu seba samého, k pochopeniu problémov iných ľudí, k slobodnej a zodpovednej voľbe hodnôt, k humanisticky orientovanému konaniu a správaniu. Konceptia nového učebného predmetu sa opiera o španielsky model výchovy k prosociálnosti profesora R. Roche-Olivara. Podľa neho je rozhodujúcim faktorom pozitívneho vývinu charakteru prosociálnosť, prosociálne správanie. Ide o také správanie, ktoré vyjadrujú znaky prosociálnej výchovy – altruizmus, nezištnosť, reciprocita a stabilita. Je zamerané na nezištnú pomoc, spoluprácu, ochotu podeliť sa a obdarovať iných, namáhať sa v prospech iných. Cieľom takejto výchovy je nielen osvojenie určitého vonkajšieho správania sa (etiketa), ale predovšetkým vnútorná potreba robiť to, čo prospeje iným.

Charakteristickou črtou etickej výchovy je jej cieľová zložka – výchova k prosociálnosti. K procesuálnym zložkám patrí:

1. Výchovný program, t.j. obsah etickej výchovy.

V Štátnom vzdelávacom programe tvorí etická výchova spolu s náboženskou výchovou spoločnú vzdelávaciu oblasť Človek a hodnoty. V prílohe ISCED 1 (primárne vzdelávanie – 1. stupeň základnej školy, 1.–4. ročník), ISCED 2 (nižšie sekundárne vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy, 5.–9. ročník) a ISCED 3A (vyššie sekundárne vzdelávanie – 3. stupeň stredných škôl a gymnázií, 1.–2. ročník) je uvedených desať povinných tém: Komunikácia, Dôstojnosť ľudskej osoby, úcta

k sebe, Pozitívne hodnotenie druhých, Tvorivosť a iniciatíva, Vyjadrenie a komunikácia citov, Empatia, Asertivita, Reálne a zobrazené vzory, Spolupráca, pomoc, Darovanie, delenie sa. Spolu s aplikačnými témami Etika, Vzťah k náboženstvu a veriacim, Ekonomické hodnoty, Etika práce, Rodina, v ktorej žijem, Výchova k sexuálnemu zdraviu a rodinnému životu, Zdravý životný štýl, Masmediálne vplyvy, Ochrana prírody a životného prostredia sa podieľajú na výchove k prosociálnemu, dobroprajnému správaniu.

2. Štýl výchovy predstavuje súbor výchovných zásad, ktoré vytvárajú atmosféru priaznivo naklonenú dieťaťu.

3. Špecifické metódy a postupy. Orientované sú na využitie zážitkového učenia, ktoré sprostredkúva žiakom novú skúsenosť, rozvíja jeho intra- a interpersonálne spôsobilosti. Popri klasických metódach sa uplatňujú metódy zážitkové (inscenačná metóda, rolové hry, heuristika, quickstorming, brainstorming a pod.).

Cieľom etickej výchovy je pomôcť žiakom/čkám vytvoriť si vlastný názor na preberané témy, osvojiť si primerané normy a hodnoty, vytvoriť si kladný vzťah k sebe, k iným ľuďom a k svetu, formovať a zaujímať postoje.

Olivarova koncepcia odporúča pri dosahovaní vyššie uvedeného cieľa uplatňovať trojfázový model vyučovacej hodiny etickej výchovy:

1. kognitívna a emocionálna senzibilizácia (priblíženie a pochopenie diskutovanej témy a emocionálne stotožnenie sa s ňou);
2. nácvik v podmienkach triedy (prostredníctvom vyskúšania a nácviku spôsobilostí pochopiť, čo je a čo nie je správne); spätná väzba posilňuje správnu voľbu konania v reálnom živote;
3. transfer a reálna skúsenosť (zameranie na aplikáciu osvojeného učiva v každodennom živote).

Z hľadiska pochopenia a prijatia hodnôt a noriem správania je nevyhnutnou súčasťou výchovného modelu hodnotová reflexia.

Vyučovací predmet etická výchova je koncipovaný ako pedagogická a psychologická disciplína. Etika, ktorá určuje jeho ciele, je v uvedenej, psychologicky zameranej koncepcii zastúpená minimálne. Podľa

Gluchmana „Filozofia a etika sú v rámci koncepcie etickej výchovy len doplnkom pre psychologicky založený výchovný program, ktorý vychádza z problematického delenia sociálnej a morálnej praxe (a najmä správania človeka) na egoistickú a prosociálnu“ (Gluchman 2009: 63). Inak povedané, či zaujmeme postoj uzavretia sa do seba a do svojho egoizmu, alebo postoj otvorenosti k iným, ergo postoj prosociálnosti.

Po takmer dvadsiatich rokoch od zavedenia etickej výchovy ako povinne voliteľného predmetu v alternácii s náboženskou výchovou neprešiel predmet žiadnou výraznou zmenou obsahu či zmenou metodiky vyučovania. S poľutovaním možno konštatovať, že ani v rokoch tvorby štátneho vzdelávacieho programu a prípravy nového školského zákona č. 245/2008 Z.z. sa jeho obsah netransformoval.

Niekoľko kritických námietok a návrhov riešení, ktoré môžeme na základe doterajších skúseností s realizáciou etickej výchovy v školách sformulovať:

A) Zavedenie (od šk. r. 1993/1994) povinne voliteľného predmetu etická výchova v alternácii s predmetom náboženská výchova sa uskutočnilo bez predchádzajúcej širšej odbornej diskusie. Išlo o politické rozhodnutie, ktorého cieľom bolo zaviesť do škôl náboženskú výchovu. Oba predmety majú spoločný cieľ – výchovu morálne zrelej a sociálne cítiacej osobnosti–, ale prostriedky dosiahnutia tohto cieľa sú rozdielne. Povinný výber „buď-alebo“ (buď náboženská, alebo etická výchova) žiakov svetonázorovo skôr rozdeľuje ako spája. Takto nastavený model sa mýňa základným svojim poslaním. Vnášanie ideológie do škôl, voľba jedného z dvoch povinne voliteľných predmetov deti rozdeľuje na zlé (horšie) a dobré (lepšie). Mravnú výchovu mladej generácie je nutné a možné realizovať v deideologizovanom prostredí školy, pričom bude garantované aj základné ľudské právo (čl. 24, druhá hlava Ústavy SR, odsek 1): „Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Každý má právo byť bez náboženského vyznania. Každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie“, a odsek 2): „Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa jeho

vyučovaní.“ V praxi mnohých škôl sa obsah a metódy vyučovania predmetu náboženská výchova odkláňajú od pôvodného výchovného zámeru a sklzávajú do výučby katechizmu, tj. prípravy na sviatosti – prvé sväte prijímanie, birmovku. Túto úlohu plní predmet náboženstvo a je logicky zaradený medzi povinné predmety na cirkevných školách.

Návrh riešenia: zaradiť (potrebná je politická vôľa) predmet etická výchova ako povinný pre všetkých žiakov (bez rozdielu ich vierovyznania) a náboženskú výchovu zaradiť ako voliteľný predmet do popoludňajšieho vyučovania. V demokratickej spoločnosti výučba náboženstva-katechizmu (ani keď sa „skrýva“ pod názvom náboženská výchova) nepatrí do prostredia štátnej školy.

B) Názov etická výchova nevystihuje obsah ani ciele predmetu. Súčasný koncept predmetu etická výchova je obmedzený len na prosociálnu výchovu. Etika ako filozofický a teoretický základ je v obsahu uvedeného predmetu zastúpená minimálne. Uplatňované metódy vyučovania podporujú prostredníctvom zážitkového vyučovania viac tvorivé ako kritické myslenie. Vnútorňý a vonkajší svet žiaci uchopujú intuitívne, pocitovo, so slabou argumentačnou (teoreticky náročnejšou) bázou.

Riešenie: Na prvom stupni ZŠ (ISCED 1, primárne vzdelávanie, 1.–4. ročník), kde je výučba etickej výchovy orientovaná na mravnú výchovu žiakov prostredníctvom zážitkového vyučovania, by zodpovedajúci názov predmetu bol **Mravná výchova**.

Na druhom stupni ZŠ (ISCED 2, nižšie sekundárne vzdelávanie, 5.–9. ročník) už nedominuje zážitkové vyučovanie, ale najmä vo vyšších ročníkoch prevažuje výučba zameraná na rozvíjanie kognitívnych (poznatkových) spôsobilostí. Adekvátny názov takto orientovaného školského predmetu by bol **Etická výchova**.

Intelektuálny a morálny vývin žiakov tretieho stupňa vzdelávania SŠ (ISCED 3A, vyššie sekundárne vzdelávanie, 1.–2. ročník) predpokladá zmenu obsahu, metód a foriem vyučovania tak, aby žiaci boli schopní kognitívne spracovať morálne hodnoty, uvedomili si význam hodnôt a noriem, boli schopní formulovať morálne hodnotenia, úsudky. Vyučovací predmet rozvíja etické myslenie na základe znalostí významných etických teórií (utilitarizmus, existencializmus, emotivizmus, situačná etika, deontologická teória a etika zodpovednosti, teória spravodlivosti

a pod.) a prostredníctvom uplatňovania metód podporujúcich kritické myslenie. Argumentačne pomáha žiakom zdôvodniť svoj vlastný názor, zaujať zodpovedný postoj. Takto koncipovanému vyučovaciemu predmetu zodpovedá názov **Etika**.

C) Na plošné zavedenie nového predmetu nebolo slovenské školstvo ani personálne pripravené, chýbali učebnice etickej výchovy. Dnes vyučujú tento predmet nekvalifikovaní učitelia. „V prvých rokoch po zavedení predmetu neboli učitelia etickej výchovy pripravovaní na univerzitách, ale prostredníctvom ‚rekvalifikačných‘ kurzov na metodicko-pedagogických centrách... Až neskôr začali svojich študentov pripravovať pre etickú výchovu prevažne pedagogické fakulty“ (Kaliský – Kaliská 2009: 106).

Riešenie: Orientovať pregraduálnu prípravu budúcich učiteľov na odbornú (prostredníctvom kurzov z teoretických predmetov – filozofie, etiky, pedagogiky) i pedagogickú (prostredníctvom didaktík) prípravu spojenú s pedagogickou praxou (priebežnou a súvislou). Formovať kompetencie a špecifické spôsobilosti budúceho učiteľa vo vzťahu k žiakovi, k edukačnému procesu a vo vzťahu k sebe samému, k sebarozvoju. Oboznámiť budúcich učiteľov etickej výchovy s najnovšími trendami vo vyučovaní, napr. výchovy k ľudským právam a právam dieťaťa, globálneho rozvojového vzdelávania, multikultúrnej výchovy, v oblasti aplikovaných etík, napr. v bioetike, medicínskej etike, etike podnikania, environmentálnej etike. Posilniť dôraz na profesionálny a osobnostný rast študentov v ich príprave pre budúce povolanie učiteľa prostredníctvom reflexie ich skúseností. Vytvárať príležitosti, ktoré by študentov podnecovali k sebareflexii, kritickému mysleniu, dialógu, tvorivosti, tolerancii, spolupráci a zodpovednosti. Pripraviť ich pre prax školy osvojovaním si základných kognitívnych poznatkov a životných zručností prostredníctvom tvorby praktických ukážok pedagogických dokumentov v kurzoch didaktík.

D) Pretrváva mýtus, že etickú výchovu môže učiť každý. Hodiny etickej výchovy sú širšou verejnosťou a často aj pedagógmi vnímané ako voľné hodiny, na ktorých sa žiaci „iba hrajú“ bez zamerania na cieľ. Etickou výchovou, vzhľadom na jej nízku časovú dotáciu v učebných plánoch, školy dopĺňajú úväzok nekvalifikovaným učiteľom/kám, ktorým

chýbajú normohodiny. Najčastejšie sú to triedni učitelia/ky, ale aj učitelia/ky prírodovedných predmetov, telocvikári a pod. Vzhľadom na povinnú voliteľnosť etickej výchovy v alternácii s náboženskou výchovou je najmä v obciach a malých mestách (t.j. v prostredí s vyššou mierou religiozity, vynutiteľnosťou voľby predmetu náboženská výchova zo strany cirkvi, nízkou anonymitou, neslobodou voľby a pod.) prihlásených na etickú výchovu málo žiakov. Z toho dôvodu sa na škole „neužívajú“ učiteľ/ka-etikár/ka. Iná situácia je v mestách a v školách, kde si zvolí predmet etická výchova väčšina žiakov.

Návrh riešenia: Predmet etická výchova považovať za rovnako dôležitý ako všetky ostatné vyučovacie predmety. Dať mu vážnosť tým, že jeho výučba bude na školách garantovaná kvalifikovanými učiteľmi/kami.

E) V širšom zmysle má mravná výchova nadpredmetový charakter. Realizuje sa na všetkých vyučovacích hodinách, v mimovyučovacích aktivitách, počas prestávok, v školskej jedálni a pod. Mravná výchova je pomyselnou prierezovou témou vo vzdelávaní.

Návrh riešenia: Za stav morálneho vývinu žiakov nemôže nieť zodpovednosť iba učiteľ/ka etickej výchovy. On/ona majú byť však tými, ktorí vybavujú žiaka/čku teoreticky a prakticky pre život v zložitých každodenných situáciách. Nepochybne každý učiteľ/ka by mali byť žiakom morálnym vzorom, príkladom.

V Českej republike bola a je situácia s mravnou (hodnotovou) výchovou odlišná. K. Štech ešte v roku 1927 uvádza v publikácii *Česká mravní výchova* jej tematické okruhy: výchova národná, výchova štátna, „výchova k spravodlivosti, výchova k pravde, výchova k sile presvedčenia, výchova k práci, výchova k sociálnemu citeniu, výchova k demokracii, výchova pre pokrok, výchova k samostatnosti, výchova k statočnosti, výchova k spoločenskému správaniu, výchova k sebavedomiu, výchova k humanite (Štech 1927: 5–326). Jej súčasný okrajový význam výstižne charakterizoval P. Vacek: „Funkčná mravná výchova je v Čechách záležitosťou epizodickou, postavenou na ‚náhodnom‘ individuálnom vklade výnimočne disponovaných pedagógov, ktorí intuitívne, nad rámec štandardného očakávania, si vzali za svoje pôsobiť primárne na ‚mravy‘ svojich zverencov“ (Vacek 2002: 62).

Rámcový vzdelávací program pre základné vzdelávanie umožňuje školám vypracovať svoje školské vzdelávacie programy. V nich si môže škola zvoliť etickú výchovu ako nepovinný predmet pre žiakov základnej školy a prvých dvoch ročníkoch strednej školy. Implicitne sa obsah mravnej výchovy prejavuje v témach iných predmetov (pozri základný pedagogický dokument *Rámcový vzdelávací program pre základné vzdelávanie*, schválený Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy v r. 2004).

Implementovať hodnotovú výchovu do výchovno-vzdelávacieho procesu v českých školách je v súčasnosti možné dvomi spôsobmi:

1. Zaviesť na škole samostatný vyučovací predmet etická výchova.
2. Zaviesť etickú výchovu v podobe prienikovej témy.

Iniciatíva skupiny kresťansky orientovaných českých učiteľov spolupracuje so zástancami olivarovskej koncepcie vyučovania etickej výchovy na Slovensku. Usiluje sa takmer identický model etickej výchovy zaviesť plošne do vzdelávacieho systému v Čechách ako predmet povinný. Zatiaľ toto úsilie nebolo úspešné.

Ako by mala byť orientovaná príprava budúcich učiteľov etickej výchovy?

Svojím zameraním na aktívne metódy učenia, výchovu o hodnotách, k hodnotám a hodnotiacim úsudkom, výchovu k zodpovednosti a kooperatívne správanie, sebaopoznanie a sebavýchovu žiakov/študentov je tento predmet v našom školstve unikátny. Nepreferuje encyklopedické poznanie ani transfer informácií. Orientuje sa na rozvoj osobnosti, formovanie hodnotovej hierarchie a správanie detí v spoločnosti. Preto je potrebná špeciálna príprava odborníkov pre tento predmet, orientovaná na získanie profesijných pedagogických kompetencií samostatných pedagogických zamestnancov, ktoré sú nevyhnutné pri uplatňovaní výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na kognitívny a emocionálny rozvoj žiakov na hodinách povinne voliteľného predmetu etická výchova.

Obsah študijného programu navrhujeme rozdeliť do troch okruhov/modulov:

Modul 1: Etika ako filozofická disciplína (teoretické zdroje etickej výchovy)

- Etická propedeutika
- Dejiny morálnej filozofie
- Dejiny ako etický/morálny problém na individuálnej a spoločenskej úrovni
- Kultúrna propedeutika
- Etika v náboženských systémoch
- Antropologické pozadie relevantných etických konceptov
- Sociológia výchovy a mládeže
- Politická etika
- Profesijná etika učiteľa (kompetenčný profil učiteľa ETV)

Modul 2: Etická výchova ako pedagogická a aplikovaná disciplína

- Projekt etickej výchovy v SR / Premeny etickej výchovy v SR a v Európe
- Etická výchova – výchova k hodnotám
- Rodové aspekty výchovy a sexuálna výchova
- Situačná etika
- Európske a globálne dimenzie
- Multikultúrna výchova
- Osobný a spoločenský ideál
- Komunikačné zručnosti učiteľa

Modul 3: Trendy vo vyučovaní etickej výchovy (nástroje etickej výchovy)

A) Pedagogické dokumenty – Štátny vzdelávací program (ŠTVP)
a Školský vzdelávací program (ŠKVP)

- a. VO Človek a hodnoty
- b. Prierezové témy

B) Formy a metódy vyučovania etickej výchovy

- a. Formy vyučovania ETV

(Koooperatívne vyučovanie – spolupráca, Prvky ITV – pre etickú výchovu)

- b. Metódy tvorivého myslenia
- c. Metódy podpory kritického myslenia

C) Nové trendy vo vyučovaní etickej výchovy

- a. Metodiky etickej výchovy (Rozvoj životných zručností...)
- b. Metódy a techniky výskumu pri riešení problémov
- c. Práca s učebnými materiálmi
- d. Tvorba učebných materiálov

Z pohľadu prípravy budúcich učiteľov etickej výchovy považujeme za dôležitý systém ich didaktickej prípravy. Kurz Didaktika ETV je zameraný na rozvíjanie **profesijných pedagogických spôsobilostí/kompetencií pre vyučovanie predmetu etická výchova na nižšom a vyššom stupni sekundárnej vzdelávania**. Systematicky rozvíja didaktické a psychodidaktické kompetencie študentov a prináša podnety pre ich ďalší osobnostný a sociálny rozvoj. Nadväzuje na kroky učebného cyklu (moduly), z ktorých sa skladá celok profesijnej didaktickej prípravy.

S kolegyňou V. Dúbravovou sme predmet rozčlenili tak, aby didakticky orientované kurzy na seba nadväzovali, dopĺňali sa a pomáhali tak postupne utvárať a zdokonaľovať ich profesijné kompetencie. Východiskom bola pre nás „cesta k lepšiemu vyučovaniu“, ktorú rozpracoval Ch. Kyriacou (1996: 7–155).

Moduly – kroky cyklu učiteľskej prípravy:

1. Kontakt so školou (KsŠ)
2. Identifikácia vzdelávacích potrieb (IVP)
3. Plánovanie a príprava vyučovania (PPV)
4. Realizácia vyučovacích aktivít (RVA)
5. Hodnotenie vo vyučovaní (HV)
6. Osobnostný a sociálny rozvoj (OSR)

Témy, konkrétne problémy sme rozčlenili podľa krokov učebného cyklu na dve oblasti:

I. VEDOMOSTI

1. Kontakt so školou

- **Odborová didaktika** výchovného predmetu – etickej výchovy. Etická výchova na Slovensku – všeobecná charakteristika školského predmetu.

- **História vyučovania etickej výchovy na našom území.** Etická výchova na Slovensku po r. 1989. Zdôvodnenie zavedenia etickej výchovy ako školského predmetu.
- **Súčasnosť a výchova k prosociálnosti.** Štátny vzdelávací program. Etická výchova ako hodnotová výchova. Ciele, obsah a proces – všeobecná charakteristika.
- **Náboženská výchova od r. 1993 – informácia.** Spolupráca a inšpirácia v záujme cieľov výchovy k prosociálnosti.
- **Premený etickej výchovy v kontexte reformy slovenského systému vzdelávania.** Človek a hodnoty. Analýza kurikulárnej transformácie vyučovacieho predmetu etická výchova v SR. Komparácia programov učiteľstva etickej výchovy v SR a vo vybraných európskych krajinách.

2. Identifikácia vzdelávacích potrieb

- **Diagnostika a dôsledky pre plánovanie výučby.** Poznávanie a vnímanie žiaka. Skupina, prostredie pre ETV. Kognitívny, afektívny, sociálny a psychomotorický rozvoj žiakov a žiačok.
- **Učenie, učebné štýly a výchova.** Skúsenostné a zážitkové učenie, učebné štýly. Identifikácia dominantného štýlu poznávania, detský obraz sveta a dôsledky pre etickú výchovu.
- **Učiteľ, učiteľka – sebiagnostika, učiteľovo chápanie výučby, vnímanie žiaka, vzťahy k okoliu.** Analýza aktivít učiteľa. Nároky na učiteľa/ku ETV – učiteľské profesijné kompetencie pre prácu s jednotlivcami so skupinou na hodinách ETV. Osobnostný a sociálny rozvoj učiteľky/ľa, model rozvoja životných zručností (RŽZ).

3. Plánovanie a príprava vyučovania – dlhodobá a krátkodobá

- **Kontext pre plánovanie.** Pedagogické dokumenty. Ciele vyučovania etickej výchovy – kľúčové kompetencie, ciele vzdelávacej oblasti, ciele predmetu. Oblasti cieľov. Postup pri určovaní špecifických cieľov ETV. Obsahový a výkonový štandard. Ciele školského predmetu ETV vo vzťahu k sociálnemu, morálnemu a kognitívnemu vývinu detí – podnety pre prácu.

- **Princípy a zásady pre vyučovanie ETV** – Projekt, Osnovy, oblasť a ciele predmetu (R.Olivar, L.Lencz, Krížová). Učenie, učebné štýly (Kolb, Gardner) a doporučené metódy (EUR, DITOR, SPK), aktivity podľa pôvodného projektu ETV, schváleného MŠ SR v r. 1993 a 1997 a v prílohách k ŠtVP z r. 2009.
- **Koncepcie vyučovacieho procesu, organizačné formy vyučovania a didaktické zásady.** Kooperatívne vyučovanie, projektové vyučovanie („praktické činy“ – ukážka), konštruktivizmus (EUR ako stratégia učenia a metódy), integrované vyučovanie (ITV) a ich využitie vo vyučovaní ETV.
- **Príprava na vyučovanie** – proces tvorby od Vzdelávacích programov, cez časovo-tematické plány k vyučovacej hodine. Postup prípravy na hodinu a koncepcia vyučovacieho procesu –senzibilizácia, nácvik, hodnotová reflexia, reálna skúsenosť (transfer).
- **Učivo.** Výber učiva. Prvky učiva – informácie, kognitívne schopnosti a stratégie, podnety k postojom a motorické zručnosti. Súvislosť cieľov a výberu učiva (obsah, témy). Základné a rozširujúce učivo. Usporiadanie učiva. Didaktická analýza učiva.

4. Realizácia vyučovacích aktivít

- **Metódy vyučovania** a ich konkretizácia pre etickú výchovu. Vymedzenie, klasifikácia metód vo vzťahu k cieľom vyučovania, vzhľadom k učebným štýlom, k potrebám zapojenia žiakov a žiačok, učebným situáciám a podobne.
- **Disciplína** na hodinách etickej výchovy. Reflexia a sebareflexia situácií.
- **Inšpirácie** ďalšími projektmi a školskými programami. Perspektívy rozvoja. ETV – školského predmetu. Prierezové témy a alternatívy k ETV. Osobnostný a sociálny rozvoj v slovenskom a v českom Rámcovom vzdelávacom programe. Metódy a formy rozvíjania kompetencií (In ŠtVP ISCED 2, 3A) prostredníctvom programov využiteľných v ETV – kooperatívne vyučovanie, problémové vyučovanie, multikultúrna výchova, environmentálna výchova, výchova k ľudským právam a mediálna výchova.

5. Hodnotenie vyučovania

- **Formy sebahodnotenia** – hodnotenie inými, spoločné hodnotenie.
- **Hodnotenie a ciele vyučovania.** Typy hodnotenia – striedanie foriem, štýlov, spôsobov. Teória, reflexia a doplnenie z praxe.

6. Osobnostný a sociálny rozvoj

- Preukázať schopnosť **spolupráce a kooperácie** pri plnení skupinových úloh.
- Poskytovať, vyhľadávať a prijímať **spätnú väzbu** od kolegov a vyučujúcej.

II. ZRUČNOSTI

Prehlbujú a rozširujú profesijné spôsobilosti.

Predmet etika/etická výchova/mravná výchova je svojou orientáciou na výchovu o hodnotách, k hodnotám a hodnoteniu, čiže schopnosti uskutočňovať správne rozhodnutia a vedieť ich hodnotovo zdôvodniť, rovnako dôležitý ako všetky ostatné vyučovacie predmety. V štúdii je preto venovaný pomerne veľký priestor odborovej a didaktickej príprave budúcich učiteľov etickej výchovy.

Literatúra a odkazy:

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon 1994.

BEDNAŘÍK, A. *Životné zručnosti a ako ich rozvíjať*. Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska 2004.

GLUCHMAN, V. „Etická výchova“ a morálne myslenie (etika sociálnych dôsledkov ako východisko modelu mravnej výchovy). In *Mravná výchova v školách na Slovensku a v zahraničí*. Banská Bystrica: PdF UMB Banská Bystrica 2009.

KALISKÝ, J. – KALISKÁ, L. Aká je etická výchova na Slovensku? In *Mravná výchova v školách na Slovensku a v zahraničí*. Banská Bystrica: PdF UMB Banská Bystrica 2009.

KORIM, V. a kol. *Premeny etickej výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB 2008, s. 6–58.

KYRIACOU, Ch. *Kľúčové dovednosti učiteľa*. Praha: Portál 1996.

- LENCZ, L. *Metódy etickej výchovy*. Bratislava: Metodické centrum v Bratislave 1993.
- LENCZ, L. *Pedagogika etickej výchovy*. Výchova k prosociálnosti. Bratislava: Metodické centrum v Bratislave 1993.
- PETLÁK, E. a kol. *Kapitoly zo súčasnej didaktiky*. Bratislava: Iris 2005.
- ROCHE-OLIVAR, R. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana 1992.
- ŠTECH, K. *Česká mravní výchova*. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze 1927.
- TUREK, I. *Inovácie v didaktike*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave 2005.
- Ústava Slovenskej republiky*. Žilina : Vydavateľstvo Poradca 2001.
- VACEK, P. Od psychologie morálky k projektům etické výchovy. In *Etika a etická výchova v školách*. Trnava: Pedagogická fakulta TU 2002.
- www.statpedu.sk (Štátny vzdelávací program, prílohy ISCED 1, ISCED 2, ISCED 3A)
- www.vuppraha.cz (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2007)

Kontakt na autorku příspěvku:

PhDr. Dáša VARGOVÁ, CSc.
Katedra etickej a občianskej výchovy
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: dasa.vargova@fedu.uniba.sk